

УДК 159.95(075.8)

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2\(54\).241399](https://doi.org/10.18524/2707-0409.2021.2(54).241399)**Харцій О. М.**

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків), Україна
e-mail: Harley_99@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-7467-8867

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Предмет дослідження — особливості когнітивної сфери у дошкільників із затримкою психічного розвитку. Мета — дослідити рівень розвитку пам'яті, уваги та мислення у дітей віком 4–6 років із затримкою психічного розвитку.

Задачі дослідження: 1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз змісту понять «когнітивна сфера» та діти з ЗПР у науковій літературі. 2. Виявити особливості розвитку когнітивної сфери у дошкільнят та дошкільнят з ЗПР. 3. Емпірично дослідити рівень розвитку когнітивної сфери у дошкільнят з ЗПР. Практична значущість полягає у тому, що отримані результати дослідження, при урахуванні їх у психопрофілактичній, виховній роботі з дітьми із ЗПР, забезпечують актуалізацію та розвиток когнітивної сфери дошкільнят з ЗПР, оптимізують та прискорюють їх загальний розвиток, соціалізацію та адаптацію до навколишнього світу. Виявлені дані про особливості розвитку когнітивної сфери дошкільнят з ЗПР можуть бути використані у лекційних курсах з вікової, педагогічної, соціальної психології, спеціальної, дефектології, психодіагностики, психокорекції викладачами педагогічних вузів.

Ключові слова: когнітивна сфера, пам'ять, мислення, увага, дошкільнята, ЗПР.

Постановка проблеми. В дошкільному віці у дитини закладається та формується первинна картина навколишнього світу, закладається світогляд. Розвиток когнітивної сфери дуже важливий саме у дошкільному віці, особливо це стосується дітей з

вадами розвитку, з затримкою психічного розвитку. Адже, саме у цьому віці закладається наочно-образний фундамент інтелекту, а засвоєння образних форм пізнання готує та веде маленьку дитину до розуміння загальних правил та закономірностей логіки, процес пізнання веде дитину до розвитку мислення.

Актуальність статті. Сьогодні дуже поширена група аномалій у розвитку дітей — це порушення психічного розвитку. Ця категорія не належить до слабоумства (олігофренії). Понад 30 % учнів ЗОШ за даними Міністерства освіти — це діти з ЗПР. Саме ця категорія дітей ще в початкових класах входить до групи ризику шкільної, соматичної та психофізичної дезадаптації. Серед невстигаючих учнів ЗОШ діти з ЗПР складають найбільший відсоток.

Затримка психічного розвитку — це порушення розвитку саме когнітивних процесів: пам'яті, уваги та мислення. За визначенням, затримка психічного розвитку — це таке порушення темпу нормального психічного розвитку дитини, коли у неї окремі психічні функції (увага, пам'ять, мислення, воля, емоції) відстають у розвитку від психічних норм для її віку [1, с. 87]. Все вищезазначене ставить перед нами закономірне і дуже актуальне питання: чи можливо за допомогою спеціально підготовлених та організованих корекційних занять розвинути когнітивні якості особистості дитини так, щоб вона відповідала віковим нормам? Та чи можливо відповісти на це питання, не приділяючи достатньо уваги дослідженням когнітивної сфери дошкільників з ЗПР?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині гуманізація освіти вимагає від сучасних психологічної, педагогічної та соціальної наук розробки таких нових освітніх програм, що здатні допомогти нормальній соціалізації усіх дітей без винятку, навіть дітей із затримкою психічного розвитку.

Отже, питання щодо психологічної корекції порушень функцій уваги, мислення, пам'яті, виходячи з цього, є надзвичайно актуальними. По-перше, тому, що вони є основними при цьому розладі, тобто їх корекція допомогла б дитині наблизити рівень розвитку до відповідності віку. А по-друге, порушення пам'яті, уваги та мислення заважають нормальному ходу сучасного та подальшого навчання дитини.

Багато вчених працювали над цією проблемою. Якби психологам, педагогам, дефектологам вдалося вирішити це питання, це б покращило особистісний розвиток та ріст дитини, та покращило успішність при процесі навчання.

Проблема недостатнього рівня розвитку когнітивної сфери у дітей з ЗПР не нова. Цим питанням задавалися В. М. Дружинін, Р. М. Грамовська, Т. Н. Березина, К. С. Лебединська, І. І. Мамайчук, І. Ю. Кулагіна, Т. В. Єгорова, М. С. Певзнер, Т. А. Власова, В. Б. Нікішина, Н. Б. Бабкіна та багато інших.

Дослідження та вчення Л. С. Виготського про компенсаторні можливості дитячого організму щодо складної структури дефекту, про динамічну взаємодію біологічного та соціального у ньому, про зони актуального та ближнього розвитку; концепція комплексного та цілісного підходу до вивчення аномальної дитини (Л. С. Виготський, А. Р. Лурія, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін); концептуальні ідеї щодо ролі допомоги дорослого у розкритті потенційних можливостей дитини в її здатності до навчання (Єгорова Т. В., А. Я. Іванова, Т. В. Власова, Н. Ю. Борякова, М. С. Певзнер, В. І. Лубовський); основні положення з філософії та психології гуманістичного підходу до навчання (В. В. Ільїн, Ю. М. Орлов, А. В. Петровський, Ж. Піаже, К. Роджерс); концепція діяльнісного підходу у розвитку особистості (Л. С. Виготський, Л. Г. Вяткін, В. В. Давидов, Г. І. Железовская, Л. Н. Леонтьєв, Г. І. Щукіна) [2, с. 14].

Психолого-педагогічне дослідження відомих вчених виявило особливості пізнавальної, емоційно-вольової сфери дітей з затримкою психічного розвитку, це дозволяє розробити принципи, правила утримання, виховання, навчання, корекції психічного розвитку дітей з такими вадами. Це можливо побачити у роботах багатьох педагогів, психологів, вчених, реабілітологів, дефектологів. Так клінічне вивчення дітей даної категорії сприяє визначенню етіології та варіантів різних форм даної аномалії. Причини, що зумовлюють затримку психічного розвитку, вивчалися та аналізувалися різними психологами та вченими, такими як М. С. Певзнер, Г. Є. Сухарева, М. Г. Рейдбойм, Т. А. Власова, К. С. Лебединська [4, с. 27].

Психологія та спеціальна педагогіка мають у своєму розпорядженні цілу низку досліджень, що присвячені когнітивній сфері. А саме пам'яті, наприклад, Т. В. Єгорова, Н. Г. Піддубна, В. Л. Подобед; мислення: Т. В. Єгорова, С. А. Домишкєвич, Т. В. Розанова, У. В. Ульєєнкова; уваги: М. С. Повзнер, Г. І. Жарєнкова, В. А. Пермякова.

Такі дослідники, як Т. В. Власова, В. І. Лубовський, відмічали, що діти з затримкою психічного розвитку мають потенціал для того, щоб мати змогу засвоїти навчальну програму, але для них потрібно створити певний комплекс умов, які б відповідали їхнім пізнавальним потребам та дозволили підняти рівень розвитку когнітивної сфери до рівня вікової норми [4, с. 27].

Мета статті. Дослідити та вивчити особливості когнітивного розвитку дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Ми проводили дослідження рівня розвитку пам'яті, уваги та мислення у дітей віком 4–6 років із затримкою психічного розвитку.

Завдання. Виявити особливості розвитку когнітивної сфери у дошкільнят та дошкільнят з ЗПР. Емпірично дослідити рівень розвитку когнітивної сфери у дошкільнят з ЗПР.

В нашому дослідженні ми використовували методи збору емпіричної інформації, що включають психодіагностичні методики: методика на діагностування стану зорової пам'яті «10 карток» Лурії; методика «Послідовні картинки» Векслера на визначення сформованості процесів мислення; методика для діагностування уваги «Знайди та викресли» Немова.

Також застосовувалась обробка емпіричних даних за допомогою методів математичної статистики, інтерпретаційних методів.

Когнітивна сфера розвитку у дітей — це сфера психології людини, що пов'язана з її знавальними процесами та свідомістю, вона містить у собі пізнання людини про себе, про навколишній світ та про своє місце у ньому. Розвиток когнітивної сфери — це розвиток процесів мислення, пам'яті, уваги, уяви.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) дитини — одна з причин навчальної неуспішності сучасного світу. Адже навчальна успішність — це не тільки навчання математиці та літературі,

це навчання самому життю, основа для успішності, подальшої профорієнтації. Діагноз ЗПР ставиться при збереженому інтелекті, але деякі функції (пам'ять, увага, мислення) відстають від норми.

Сприйняття у таких дітей фрагментарне та нецілеспрямоване. Швидкість виконання перцептивних операцій значно знижена у порівнянні з дітьми з нормальним рівнем розвитку. Діти з ЗПР зі складнощами виконують завдання за зразком, з ускладненням орієнтуються у просторі.

Увага у дітей з ЗПР нестійка, вони погано концентруються, часто відволікаються, діють імпульсивно, їм важко дається перемикавання з одного завдання на інше. Ці особливості пов'язані з їхньою низькою роботоспроможністю та швидким виснаженням.

Що стосується протікання процесів мислення у групи дітей, що розглядаємо, то тут ми бачимо відставання усіх його видів. Здебільшого розвинене наочно-дієве мислення. Дуже ускладнені основні операції мислення, такі як аналіз, узагальнення, порівняння. Діти з ЗПР виконують завдання не дуже замислюючись. Часто буває, що вони не в змозі використати надбані раніше знання, досвід, навички для виконання нових завдань. Їм потрібно чи мало зусиль для класифікації або порівняння предметів.

Аналізуючи стан пам'яті у дітей дошкільного віку з ЗПР, ми спостерігаємо, що пам'ять їх менш точна, ніж у дітей з нормальним рівнем розвитку. Великий ступінь ураження спостерігається у вербальній пам'яті [3, с. 105].

Результати дослідження

Характеристика вибірки. Наша дослідницька робота проводилася на базі комунальної установи «Центр реабілітації осіб з вадами психофізичного розвитку» імені Я. Корчака та Комунального некомерційного підприємства «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я» Одеської обласної ради (КНМ «ООМЦПЗ» ООР) Вибірку склали 40 осіб: а саме 10 дівчаток та 10 хлопчиків з затримкою психічного розвитку, та 10 дівчаток й 10 хлопчиків, що мають рівень розвитку згідно з віковими нормами.

Емпіричне дослідження проходило в кілька етапів:

Перший етап — підготовчий. Відповідно до поставленої мети були відібрані методики дослідження, підготовлені роздаткові матеріали для проведення психологічного тестування. Дослідницька робота проводилася в установі «Центр реабілітації осіб з вадами психофізичного розвитку». Завдання: здійснення медичної практики, провадження діяльності згідно з чинним законодавством України, пов'язаною з придбанням, перевезенням, зберіганням, відпуском, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Дослідження проводилися з дітьми дошкільного віку, 4–6 років з затримкою психічного розвитку.

Другий етап — збір емпіричної інформації шляхом проведення психодіагностичних методик.

Всі випробовувані брали участь у дослідженні тільки в добровільному порядку, з безумовної згоди батьків, і могли в будь-який момент відмовитися від участі в ньому. Тестування проходило в індивідуальній формі.

Третій етап — обробка емпіричного матеріалу за допомогою методів математичної статистики, виявлення відмінностей між вибірками.

Четвертий етап — аналітичний. На даному етапі проводився аналіз отриманих результатів дослідження особливостей розвитку когнітивної сфери у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку, узагальнювалися та конкретизувалися отримані результати.

Основною задачею експериментальної частини роботи було дослідити когнітивну сферу дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку. Для проведення дослідження ми обрали такі важливі функції когнітивної сфери, як мислення, увага та пам'ять. Для досліджень були визначені методики: субтест Д. Векслера «Послідовні картинки» для дослідження мислення; для дослідження уваги методика Р. С. Немова «Знайди та викресли»; для дослідження пам'яті методика О. Р. Лурії «10 слів».

Усі без виключень зустрічі проводилися з безумовної згоди батьків на проведення дослідження та в умовах дотримання

умов абсолютної конфіденційності, з додержанням санітарно-епідеміологічних вимог.

За результатами тестувань для кожної дитини були складені три протоколи, тобто за кожною методикою дослідження відповідно функції когнітивної сфери. Протоколи були проаналізовані та систематизовані

Після проведення дослідження всі отримані дані були систематизовані та за ними були розраховані відповідні статистичні показники: середній показник, мода та медіана. А також для визначення взаємозв'язку між функціями когнітивної сфери прораховані кореляційні коефіцієнти.

Склад досліджуваної групи дає нам змогу дослідити особливості когнітивної сфери дітей дошкільного віку у залежності від статі.

Середні показники за даними дослідження пам'яті: у дівчаток — 21,9, а у хлопців — 19,3. При аналізі отриманих результатів виразно бачимо, що рівень розвитку пам'яті у хлопців дещо нижче, ніж у дівчат, більш ніж на 10 відсотків.

Обробка цих результатів показує, що стан розвитку мислення у дівчат та хлопців дошкільного віку з ЗПР знаходиться приблизно на одному рівні: дівчата — 9,6, хлопці — 9,8. Хлопчики мають незначну перевагу у менш ніж 1 відсоток.

Розраховані показники за результатами дослідження рівня розвитку уваги у дітей з ЗПР показують опосередкований результат, виходячи з кількості учасників по 10 кожної статі. За цими показниками результати хлопців на 20 % краще, ніж у дівчат. Але обов'язково слід зазначити, що поміж 20 досліджуваних дітей дошкільного віку з ЗПР лише 5 змогли частково впоратися з завданням. З них: 3 хлопчики, 1 має низький рівень уваги, а 2 мають середні показники; та 2 дівчинки — обидві показали середній рівень розвитку уваги.

Аналізуючи середні показники, отримані у результаті дослідження рівня розвитку пам'яті у дітей з рівнем розвитку, що відповідає віковим нормам, у порівнянні між хлопчиками та дівчатками, у хлопців — 50,2, а у дівчат — 50,3, чітко бачимо, що вони володіють однаковим рівнем, з незначним відхиленням.

Статистичний середній показник дослідження мислення у дітей з рівнем розвитку, що відповідає віковим нормам, для порівняння: у хлопчиків складає 20, а у дівчаток — 19. Ясно видно, що різниця складає 5 %.

Отримані за результатами дослідження середні показники стану уваги у дітей з рівнем розвитку, що відповідає віковим нормам, у порівнянні між хлопчиками та дівчатками такі: у хлопців — 3, а у дівчат — 2,7. Тобто рівень стійкості уваги у хлопців дещо, на 10 відсотків, вище, ніж у дівчат. Зазначимо, що й дівчата і хлопці показали досить високі результати в ході дослідження.

За результатами проведеного кореляційного аналізу складається така картина. Взаємозв'язок пам'яті та уваги у дівчаток з ЗПР за статистичними даними склав коефіцієнт кореляції $r = 0,014$, що свідчить про незначущість зв'язку між пам'яттю та увагою у дівчаток з ЗПР. Водночас $r = 0,888$ для зв'язку пам'яті та мислення у дівчаток дошкільного віку з ЗПР. Цей показник свідчить про те, що при збільшенні рівня розвитку пам'яті збільшаться і можливості функції мислення. Схожа ситуація спостерігається й у взаємозв'язку уваги та мислення. Показник у дівчаток дошкільного віку з ЗПР $r = 0,768$. Тобто при збільшенні можливостей уваги покращиться стан мислення.

У дівчаток дошкільного віку з рівнем розвитку відповідно віковим нормам значення для взаємозв'язку функцій пам'яті та уваги складає категорії $r = 0,3$. Це свідчить про те, зв'язок простежується, але він не значний, тобто посилений вплив на пам'ять або мислення не обов'язково призведе до покращення мислення (або пам'яті). Для кореляційного аналізу зв'язку пам'яті та мислення розрахований коефіцієнт $r = 0,888$. Це свідчить про досить міцний зв'язок цих функцій, тобто розвиток однієї може підштовхнути розвиток іншої. Взаємозв'язок уваги та мислення для дівчаток дошкільного віку з рівнем розвитку відповідно віковим нормам характеризується $r = 0,768$, тобто впливаючи на увагу, ми зможемо розвинути й мислення дитини.

У хлопчиків з затримкою психічного розвитку для визначення зв'язку між пам'яттю та увагою розрахований коефіцієнт

ент $r = 0,407$. Це визначає, що взаємозв'язок цих функцій середній. Для зв'язку між пам'яттю та мисленням у хлопчиків з ЗПР $r = 0,877$. Це міцний зв'язок. Впливаючи на пам'ять дитини, буде розвиватися й мислення. Зв'язок між увагою та мисленням характеризується $r = 0,611$. Це характеризує зв'язок, як середній, тобто при покращенні уваги можливе покращення мислення у якійсь мірі.

Зв'язок пам'яті та уваги для хлопчиків, чий рівень розвитку відповідає віковим нормам, а також зв'язок уваги та мислення для цієї вибірки $r = 0$. Це свідчить про відсутність такого зв'язку у даній категорії за результатами проведеного дослідження. А от значення $r = 0,354$ для взаємозв'язку пам'яті та мислення для хлопчиків з рівнем розвитку, що відповідає віковим нормам, говорить, що зв'язок між цими функціями є, але не дуже значущий.

Після проведених досліджень нами було розроблено спеціальну програму, яка повинна допомогти дітям з ЗПР у розвитку когнітивних процесів. Основним завданням програми є допомога дитині з ЗПР досягти змін у розвитку пізнавальних процесів: підвищення рівня розвитку уваги, пам'яті та мислення; полегшення адаптації до умов соціуму, пристосування до вимог навколишнього світу, допомога у зрозумінні та прийнятті цих умов.

Було розроблено ряд завдань. Кожне заняття, проведене з дитиною, повинне вплинути на розвиток мислення, мовлення, на механічну пам'ять, на протікання розумових операцій; удосконалити вміння виділяти об'єкт на підставі співставлення його з іншим, сприяти розвитку навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять; розвитку рухової пам'яті та вольової регуляції, поліпшенню уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію [1, с. 89].

Розроблена програма розвитку пізнавальної активності дітей з ЗПР розрахована на 10 занять. Краще заняття проводити 2 рази на тиждень індивідуально або з міні-групою, в якій не більше 4 дітей. Тривалість одного заняття — 30 хвилин.

На заняттях використовуються ігрові та дидактичні вправи, рухові ігри-розминки, кінезіологічні вправи, арт-терапевтичні

методики. Ці вправи підходять і для індивідуальної, і для групової форми занять.

Важливою умовою якості занять є включення до програм розвитку та навчання дітей з ЗПР спеціальних вправ для поліпшення стану пам'яті та стимулювання розвитку стійкості, концентрації, обсягу, швидкості переключення, розподілу уваги: різних мнемотехнік, використовувати правильну форму надання матеріалу, щоб всебічно охоплювати усі види пам'яті, й емоційну, й словесно-логічну, й рухову, й наочну, що досягається яскравим, різноманітним, цікавим матеріалом, дидактичними іграми, динамічною зміною завдань у ході заняття.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Поглиблені наукові уявлення: про розвиток когнітивної сфери дошкільників з ЗПР; про особливості та відмінності когнітивної сфери дітей дошкільного віку з ЗПР та дітей дошкільного віку, чий рівень розвитку відповідає нормі; про відмінності властивостей когнітивної сфери дітей за гендерною ознакою.

Отримали подальший розвиток уявлення про можливість впливу корекційних програм на функції пізнавальної сфери дітей дошкільного віку з ЗПР.

Практична значимість одержаних результатів дослідження полягає у тому, що при урахуванні їх у психопрофілактичній, виховній роботі з дітьми із ЗПР вони забезпечують актуалізацію та розвиток когнітивної сфери дошкільнят з ЗПР, оптимізують та прискорюють їх загальний розвиток, соціалізацію та адаптацію до навколишнього світу.

Виявлені дані про особливості розвитку когнітивної сфери дошкільнят з ЗПР можуть бути використані у лекційних курсах з вікової, педагогічної, соціальної психології, спеціальної, дефектології, психодіагностики, психокорекції викладачами педагогічних вузів.

В подальшому дослідженні необхідно докласти зусиль в доповненні і розширенні наукового уявлення про динаміку, індивідуальні і вікові особливості розвитку когнітивної сфери дошкільників з ЗПР; формуванні більш високого рівня розвитку мислення, пам'яті та уваги у дошкільників з ЗПР.

Список використаних джерел і літератури

1. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. — СПб. : Речь, 2006. — 400 с.
2. Бастун Н. А. Діти із затримкою психічного розвитку : навч. посібн. / Н. А. Бастун, Т. Д. Ілляшенко. — К. : ІЗМН, 2017. — 128 с.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. Давыдова В. В. — М. : Педагогика, 1991. — 480 с.
4. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова; Харк. Держ. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. — Харків : ОВС, 2000. — С. 10–47.

REFERENCES

1. Mamaichuk I. I. (2006) *Psyhokorreksionnyie tehnologii dlya detey s problema-mi v razvitii [Psychocorrectional technologies for children with developmental problems]*. SPb.: Rech [in Russian].
2. Bastun N. A. (2017) *Dityi iz zatrymkoiu psykhichnoho rozvytku [Children from the eye of the psychic development]*. Kyiv: IZMN [in Ukraine].
3. Vygotsky L. S. (1991) *Pedagogicheskaya psihologiya [Educational psychology]*. Moscow: Pedagogy [in Russian].
4. Lozova V. I. (2000) *Tsilisnyi pidkhid do formuvannia piznavalnoi aktyvnosti shkoliariv [Cycle development before the formation of the educational activity of schoolchildren]*. Kharkiv: OVS [in Ukraine].

Харций Е. Н.

канд. псих. наук, доцент, доцент кафедры практической психологии Украинской инженерно-педагогической академии (г. Харьков)

ОСОБЕННОСТИ КОГНИТИВНОЙ СФЕРЫ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Предмет исследования — особенности когнитивной сферы у детей с задержкой психического развития. Цель — исследовать уровень развития памяти, внимания и мышления у детей 4–6 лет с задержкой психического развития.

Задачи исследования: 1. Осуществить теоретико-методологический анализ содержания понятий «когнитивная сфера» и дети с ЗПР в научной литературе. 2. Выявить особенности развития когнитивной сферы у дошкольников и дошкольников с ЗПР. 3. Эмпирически исследовать уровень развития когнитивной сферы у дошкольников с ЗПР.

Практическая значимость заключается в том, что полученные результаты исследования, при учете их в психопрофилактической, воспитательной работе с детьми с ЗПР, обеспечивают актуализацию и развитие когнитивной сферы дошкольников с ЗПР, оптимизируют и ускоряют их общее развитие, социализацию и адаптацию к окружающему миру. Обнаруженные данные об особенностях развития когнитивной сферы дошкольников с ЗПР могут быть использованы в лекционных курсах по возрастной, педагогической, социальной психологии, специальной, дефектологии, психодиагностики, психокоррекции преподавателями педагогических вузов.

Ключевые слова: когнитивная сфера, память, мышление, внимание, дошкольники, ЗПР.

Khartsiy E.

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Practical Psychology of the Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy (Kharkov)

PECULIARITIES OF THE COGNITIVE SPHERE IN CHILDREN WITH DELAYED MENTAL DEVELOPMENT

Abstract. Purpose of the study — to study the level of development of attention, memory and thinking in children aged 4–6 years with mental retardation.

The main objectives of the study: 1. To carry out a theoretical and methodological analysis of the content of the concepts of “cognitive sphere” and children with mental retardation in the scientific literature. 2. To clarify the features of the development of the cognitive sphere in preschoolers and preschoolers with mental retardation. 3. Empirically investigate the level of development of the cognitive sphere in preschoolers with mental retardation.

Received further development of the idea of the possibility of the impact of correctional programs on the functions of the cognitive sphere of preschool children with mental retardation.

The practical significance lies in the fact that the obtained research results, taking them into account in psycho-preventive, educational work with children with mental retardation, ensure the actualization and development of the cognitive spheres of preschoolers with mental retardation, optimize and accelerate their overall development, socialization and adaptation to the surrounding world. In our study, we used methods of

collecting empirical information, including psychodiagnostic techniques: a method for diagnosing the state of visual memory “10 cards” of Luria; Wexler’s method “Consecutive pictures” to determine the formation of thought processes; method for diagnosing attention “Find and cross out” Nemov. The revealed data on the features of the development of the cognitive sphere of preschoolers with CRA can be used in lecture courses on age, pedagogical, social, special psychology, defectology, psychodiagnostics, psychocorrection by teachers of pedagogical universities.

Key words: cognitive sphere, memory, thinking, attention, preschoolers.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2021